

Přepis oficiální informace k novým nálezům Ústavního soudu ČR ve věci střídavé péče:

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

ve sdělovacích prostředcích se v nedávné době objevily informace týkající se nových nálezů Ústavního soudu České republiky ve věci střídavé péče o děti. Vzhledem k důležitosti těchto nálezů a vzhledem k tomu, že informace uveřejněné ve sdělovacích prostředcích nebyly vždy zcela kompletní a přesné, Vám v příloze zasíláme úplné znění nálezů Ústavního soudu ČR, konkrétně **nálezu sp. zn. I.ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 a nálezu sp. zn. I.ÚS 1506/13 ze dne 30. 5. 2014**, spolu s vyznačením nejdůležitějších pasáží. Dále Vám zasíláme rovněž aktuální nález Ústavního soudu **sp. zn. I.ÚS 1074/13 ze dne 28. 7. 2014**, který se zabývá vymezením kritérií pro rozhodování soudu o tom, zda má být dítě svěřeno do péče jiné osoby než rodiče, a který přímo navazuje na předchozí nález ke střídavé péči ze dne 24. 5. 2014.

Níže si Vás dovoluujeme upozornit na nejvýznamnější právní názory Ústavního soudu, vyplývající z výše uvedených nálezů.

A) Nález ÚS ze dne 26. 5. 2014

1. Obecná kritéria pro rozhodování soudu o svěřením dítěte do péče rodičů nebo do péče jiných osob (viz zejména odst. 18 až 22):

„Mezi kritéria, která musí obecné soudy z hlediska nutnosti rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte v řízení o úpravě výchovných poměrů vzít v potaz, patří zejména

(1) existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěřením do péče usilující osobou;

(2) míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěřením do péče té které osoby;

(3) schopnost osoby usilující o svěřením dítěte do péče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby; a

(4) přání dítěte.

2. Způsob zjišťování a zohlednění názoru a přání dítěte (viz zejména odst. 22 až 25 a 44):

„U přání dítěte Ústavní soud konstatuje, že za předpokladu, že je dítě dostatečně rozumově a emocionálně vyspělé, je nutné jeho přání považovat za zásadní vodítko při hledání jeho nejlepšího zájmu. Současně však není možné, aby obecné soudy postoj nezletilého dítěte bez dalšího převzaly a aby své rozhodnutí založily toliko na jeho přání a nikoliv na pečlivém a komplexním posuzování jeho zájmů..“.

„Ústavní soud si je vědom, že nový občanský zákoník stanoví v § 867 odst. 2 in fine, že "o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit", nicméně považuje dosažení 12 let za nejzazší možnou hranici a konstatuje, že dostatečnou rozumovou a emocionální vyspělost, kdy je už dítě schopné uceleně prezentovat bez větší újmy svůj názor před soudem, je nutné posuzovat případ od případu (nelze například vyloučit, že i devítileté dítě bude natolik rozumově a emocionálně vyspělé na to, aby bylo vyslechnuto přímo před soudem), přičemž většina dětí je schopna se vyjádřit ke svému budoucímu výchovnému uspořádání již po dosažení věku 10 let. Po dosažení této věkové hranice je nezbytné, nebrání-li tomu zvlášť významné okolnosti, zjistit přání dítěte přímo před soudem ... U dětí mladšího věku zpravidla postačí zjistit jeho názor prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí, znaleckého posudku či prostřednictvím opatrovníka; i v těchto případech ale platí, že znalecký posudek ani stanovisko orgánu sociálně-právní ochrany dětí není víc než zákon, a obecné soudy musí při posuzování názoru dítěte provést samostatnou právní úvahu, která bere v potaz všechny relevantní okolnosti.“

„V době rozhodnutí soudu prvního stupně bylo starší nezletilé 9 let a mladší nezletilé 7 let. Jak Ústavní soud uvedl výše v bodě 25 tohoto nálezu, u dětí mladších 10 let zpravidla není nutné zjistit přání dítěte přímo před soudem, nýbrž postačí zjistit jeho názor prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí, znaleckého posudku či prostřednictvím opatrovníka. V řízení před odvolacím soudem již bylo starší dceři 10 let, ale odvolací soud vycházel plně ze skutkových zjištění, k nimž dospěl soud prvního stupně, a sám žádné dokazování neprováděl... V této souvislosti ale Ústavní soud poukazuje na skutečnost, že v průběhu soudní litigace před obecnými soudy a Ústavním soudem starší z nezletilých dětí dosáhlo 11 let, tj. věku, kdy je již v zásadě nezbytné vyslechnout její názor přímo soudem (viz bod 25 tohoto nálezu), a proto jsou vzhledem k derogačnímu nálezu obecné soudy v dalším řízení povinny jeho názor zjistit přímo, a nikoliv prostřednictvím jiných osob jako dosud. Stejně tak musí obecné soudy posoudit, zda mladší z dětí, jež dosáhlo v mezidobí věku 9 let, není rovněž dostatečně rozumově a emocionálně vyspělá na to, aby bylo vyslechnuto přímo před soudem.“

3. Základní východiska pro rozhodování soudu o svěřeni dítěte do střídavé péče rodičů (viz zejména odst. 26 až 29, 39 a 42):

„Pokud jsou oba rodiče způsobilí dítě vychovávat, pokud oba mají o jeho výchovu zájem (§ 26 odst. 2 zákona o rodině) a pokud oba dbali kromě řádné péče o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní (§ 26 odst. 5 zákona o rodině), svěřeni dítěte do střídavé péče by mělo být pravidlem, zatímco jiné řešení je výjimkou, která vyžaduje prokázání, proč je v zájmu dítěte jiné řešení. Novela zákona o rodině (č. 91/1998 Sb.) zjevně odrážela posun ve vnímání role otce a matky při výchově dětí, zvýšené zapojení otců do péče o dítě i v jeho nejmladším věku, vzrůstající počet mužů odcházejících s dětmi na rodičovskou dovolenou a snahu umožnit "dvoukariérní" manželství. Řečeno jinak, výchova dítěte již nutně není výhradně ani převážně v rukou matky, čemuž musí odpovídat i řešení situace, kdy se manželství rozpadne a je nezbytné zajistit následnou výchovu nezletilých dětí. Pro úplnost Ústavní soud dodává, že nová právní úprava výkonu rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství zakotvená v § 907 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen "nový občanský zákoník"), který v mezidobí od vynesení rozsudků obecných soudů v projednávané věci nabyl účinnosti, na těchto principech nic nemění.“

„Na druhou stranu, střídavá péče není jen právem rodičů, ale i jejich povinností. Stejně tak jako je za změnu poměrů, jež může vést k novému rozhodnutí o výchovném prostředí, považováno bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné (§ 27 odst. 2 zákona o rodině či § 889 nového občanského zákoníku), je změnou poměrů i situace, kdy jeden z rodičů střídavou péčí bezdůvodně nevyužívá a ponechává nezletilé dítě opakovaně v péči druhému rodiči i přesto, že podle střídavé péče by o dítě měl pečovat sám. Jinak řečeno, pokud si rodič, jenž má dítě ve střídavé péči, toto dítě opakovaně a bezdůvodně nevyzvedává, a tím vlastně střídavou péčí nevyužívá, může ztratit právo na střídavou péči, protože toto jednání je bezohledné nejen vůči druhému rodiči, ale zejména vůči samotnému dítěti.“

„Ústavní soud i ESLP rovněž opakovaně konstatovaly, že obecné soudy nemohou střídavou péčí vyloučit z důvodu, že s tímto způsobem výchovy jeden z rodičů nesouhlasí, protože chce mít dítě ve výlučné péči. Na druhou stranu platí, že pokud nesouhlas rodiče není založen jen na zjevně iracionálním nebo nepřezkoumatelném důvodu, obecné soudy musí dostatečně zjistit důvody, proč daný rodič není ochoten s druhým rodičem na společné či střídavé výchově spolupracovat, přičemž za relevantní pak lze považovat jen takové důvody, jež jsou způsobitelné intenzivním způsobem negativně zasahovat do zájmů dítěte, a aby případně přijaly opatření, která svěřením dítěte do společné či střídavé výchovy obou rodičů v budoucnu umožní.“

„Za situace, kdy se oba rodiče o své děti aktivně zajímají, jsou stejnou měrou schopni a ochotni pečovat o jejich zdraví a o jejich tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj a kdy tyto děti mají k oběma rodičům stejně hluboký citový vztah, nelze střídavou výchovu vyloučit jen na základě hodnocení vztahů mezi rodiči. V případě nepřekonatelných rozporů mezi oběma rodiči pak musí obecné soudy aktivně usilovat o zlepšení jejich vztahu, a to například prostřednictvím nařízení účasti na mediačním řízení či rodinné terapii v zájmu dětí. Tím, že obecné soudy vyloučily střídavou výchovu pro nesouhlas mezi rodiči bez detailnějšího zkoumání důvodů tohoto nesouhlasu, čímž vlastně nesouhlas rodičů přičetly k tíži výhradně stěžovateli, jednaly obecné soudy v rozporu s nejlepším zájmem dítěte, čímž porušily čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, a dále porušily stěžovatelovo právo na rodinný život chráněné čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 EÚLP a rovněž jeho právo na péči a výchovu dětí ve smyslu čl. 32 odst. 4 Listiny.“

B) Nález ÚS ze dne 30. 5. 2014:

4. Vzdálenost bydliště rodičů a školní docházka dítěte – Při rozhodování o střídavé péči musí soud vycházet nejen ze stavu v době vydání rozhodnutí, ale musí přihlížet i k dalšímu vývoji, např. s ohledem na blížící se nástup dítěte do školy. Rozhodnutím soudu nesmí být narušena stabilita výchovného prostředí a soud musí v každém jednotlivém případě individuálně posoudit, zda je model střídavé péče slučitelný se školní docházkou dítěte a jeho dalšími vzdělávacími aktivitami (viz zejména odst. 26 a 27):

„V souvislosti s otázkou zájmu dítěte se právní teorie nezaměřuje jen na zkoumání obsahu tohoto neurčitého pojmu, ale zabývá se i tím, v jakém časovém rámci má být na zájem dítěte nahlíženo. S tímto aspektem pak souvisí ta námitka stěžovatelky, jíž odvolacímu soudu vytýká, že tento nevzal v úvahu, že nezletilá v září 2014 nastoupí do první třídy základní školy (s čímž dle stěžovatelky není střídání výchovného prostředí ve čtrnáctidenním režimu na tak velkou vzdálenost slučitelné). Podle

názoru Ústavního soudu je v tomto bodě třeba přisvědčit tvrzení stěžovatelky vyjádřenému v její replice, dle něhož soud v případě, kdy rozhoduje o osudu dítěte, musí vzít v úvahu rovněž jeho další vývoj (a tudíž i blíží se školní docházku), a to přesto, že je vázán ustanovením § 154 odst. 1 občanského soudního řádu, dle něhož je pro rozsudek rozhodující stav v době jeho vyhlášení. Vzhledem k právě uvedenému by Ústavní soud nemohl považovat takové rozhodnutí, jímž by dítě, jež bylo dosud v péči jen jednoho z rodičů (přičemž styk s druhým rodičem by byl vymezen jen velmi úzce), svěřeno do střídavé výchovy obou rodičů za situace, kdy by bylo zřejmé, že v krátkém časovém horizontu bude tento nově nastolený výchovný model opět opuštěn (neboť nebude nadále slučitelný se školní docházkou dítěte či jeho dalšími vzdělávacími aktivitami), za rozhodnutí mající na zřeteli zájem dítěte, neboť v zájmu dítěte je nepochybně i stabilita výchovného prostředí, která by však právě naznačeným rozhodnutím byla vážně narušena.

*O takové rozhodnutí se však v nyní posuzované věci dle názoru Ústavního soudu nejedná, a to hned ze dvou důvodů. Předně je třeba akcentovat tu skutečnost, že nezletilá až do rozhodnutí odvolacího soudu (byť až do doby tohoto rozhodnutí nebyla formálně vzata ve střídavé péči obou rodičů) pobývala již od rozchodu rodičů (tedy od března 2011) vždy určitou část měsíce u každého z nich. Z pohledu nezletilé se tak v důsledku rozhodnutí odvolacího soudu její výchovný režim změnil pouze v tom ohledu, že došlo k prodloužení jejího pobytu u otce z 9 na 14 dní. **Stabilita dosud fungujícího výchovného režimu nezletilé tak byla z pohledu Ústavního soudu zachována.** Druhým důvodem, pro který Ústavní soud nemůže akceptovat názor, že odvolací soud nerozhodl v souladu se zájmem nezletilé, když nevzal v úvahu blíží se nástup základní školní docházky, je ta skutečnost, že nemá předem za vyloučené, že by model střídavé výchovy nemohl přetrvat i poté, co nezletilá nastoupí do první třídy základní školy [např. možnost individuálního vzdělávání ve smyslu § 41 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "školský zákon"), plnění základní školní docházky ve dvou základních školách ve smyslu § 49 odst. 4 školského zákona, přestěhování vedlejšího účastníka poblíž bydliště stěžovatelky, jež vedlejší účastník zvažoval, apod..].“*

5. Zjišťování názoru a přání dítěte předškolního věku (viz zejm. odst. 28 až 31):

„Ustanovení § 100 odst. 4 občanského soudního řádu stanoví, že v řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí výslechem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.

Již ze samotné dikce citovaného ustanovení plyne, že by mělo být pravidlem zjišťování názoru nezletilého dítěte přímo soudem (výslechem)...V této souzené věci však obecné soudy nezletilou osobně nevyslechly, ale spokojily se jen s reprodukcí jejího názoru zjištěného prostřednictvím opatrovníka, přičemž nevyložily, z jakého důvodu nepovažovaly za vhodné provést výslech nezletilé přímo před soudem. I přes právě uvedené dílčí pochybení spočívající v absenci odůvodnění stran nevhodnosti výslechu nezletilé před soudem však Ústavní soud nemá za to, že by v jeho důsledku bylo

porušeno právo stěžovatelky či nezletilé na spravedlivý proces či závěry vyplývající z judikatury Ústavního soudu vztahující se k právu dítěte být slyšen, a to s ohledem na skutečnost, že věková hranice pro výslech nezletilého dítěte není nikde taxativně stanovena. Je tedy na úvaze soudu, zda je s ohledem na věk dítěte a specifické okolnosti jím posuzovaného případu vhodné zjišťovat názor nezletilého dítěte přímo či prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku či orgánu sociálně-právní ochrany dětí. **Pokud obecné soudy, jak naznačuje stěžovatelka, neshledaly nutnost výslechu nezletilé, která v okamžiku rozhodnutí odvolacího soudu dosáhla věku 6 let, ale spokojily se se zprávou orgánu sociálně-právní ochrany dětí, jenž názor a přání nezletilé během svého šetření zjišťoval, nelze takové rozhodnutí považovat za zásah do ústavně zaručeného práva nezletilé na slyšení před soudem a již vůbec ne do ústavně zaručených práv stěžovatelky na spravedlivý proces a na ochranu soukromého a rodinného života. V daném případě, zejména s ohledem na nízký věk dítěte a jeho hluboké citové vazby k oběma rodičům, tak ani Ústavní soud nepovažuje procesní výslech nezletilé před soudem za vhodný a potřebný.“**

C) Nález ÚS ze dne 28. 7. 2014

6. Hodnocení kritérií pro rozhodování soudu o tom, zda svěřit dítě do péče babičky nebo do péče matky – všechna rozhodná kritéria je nutno hodnotit komplexně, ke svěřením dítěte do péče jiné osoby než rodiče nelze přistoupit pouze na základě přání samotného dítěte (viz odst. 15 až 17):

„Jak Ústavní soud zdůraznil již v nálezu sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 24. 5. 2014, je v souvislosti s nutností rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte zakotvenou v čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte nutné v řízení, v němž má být rozhodnuto, komu bude dítě svěřeno do péče, u všech osob, jež o svěřením dítěte do péče jeví upřímný zájem veškerá relevantní kritéria posoudit samostatně, a jsou-li u všech těchto osob naplněna stejnou měrou, je žádoucí dítě svěřit do společné či střídavé výchovy těchto osob či přijmout opatření, která takový postup v budoucnu umožní. Mezi kritéria, která musí obecné soudy z hlediska nutnosti rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte v řízení o úpravě výchovných poměrů vzít v potaz a která podrobněji rozvedl Ústavní soud v právě citovaném nálezu, pak patří zejména

- (1) existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěřením do péče usilující osobou;
- (2) míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěřením do péče té které osoby;
- (3) schopnost osoby usilující o svěřením dítěte do péče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby; a
- (4) přání dítěte (viz body 18-25 nálezu sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014).

...Všetchna čtyři výše uvedená kritéria je tak nutné hodnotit komplexně a v jejich vzájemné souvztažnosti... K tak vážnému omezení rodičovské zodpovědnosti, k jakému implicitně dochází skrze svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, a tedy k závažnému zásahu do práva

rodiče i dítěte na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života však nemůže dojít pouze na základě přání dítěte, ale skutečně pouze na základě hledání nejlepšího zájmu dítěte skrze pečlivé posuzování všech výše zmíněných kritérií.

V projednávaném případě byl rozhodnutími obecných soudů nezletilý svěřen do péče své babičky. První kritérium, existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěření do péče usilující osobou tedy svědčí stěžovatelce, matce nezletilého, neboť její pokrevní pouto je užší než u babičky. Druhé kritérium, míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb svědčí naopak babičce, která pečuje o nezletilého od února 2008, což je více než 6 let a zároveň polovina jeho života, přičemž je nutné podotknout, že plné 2 roky a 8 měsíců strávil nezletilý se souhlasem a na základě rozhodnutí stěžovatelky v péči babičky před trestním oznámením (viz bod 1 tohoto nálezu). Třetí kritérium, schopnosti babičky a stěžovatelky zajistit vývoj nezletilého a jeho fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby jsou přinejmenším rovnocenné, přičemž schopnosti babičky jsou ověřeny její mnoholetou péčí o nezletilého. Obecné soudy zde vzaly v potaz skutečnost, že nezletilý se cítí být ohrožen novým partnerem stěžovatelky a jeho synem, což vzhledem ke vztahům mezi nezletilým a novou rodinou stěžovatelky nelze rozporovat. Poslední kritérium, přání dítěte pak hovoří jednoznačně ve prospěch babičky. Za těchto okolností mají závěry krajského soudu rozumné opodstatnění a Ústavní soud s ohledem na princip subsidiarity neshledává důvod je měnit.“

7. K požadavku na rychlost řízení ve věci péče o nezletilé (odst. 18 a 19):

„Ústavní soud opakovaně konstatoval, že případy týkající se péče o děti je nezbytně nutné projednávat ve vší rychlosti, přičemž průtahy v některé z fází řízení lze tolerovat za podmínky, že celková doba řízení nebude nepřiměřená, jelikož běh času může mít nezvratné důsledky na vztah dítěte s rodičem, se kterým po tuto dobu nežije a se kterým se po tuto dobu nestýká buď vůbec či jen v omezené míře. Účastníkům přitom nelze vytýkat, že na obranu svých zájmů využili různých právních prostředků či že žádali o vydání předběžného opatření, neboť i za této situace musí soud, s využitím prostředků, které mu poskytují příslušné procesní předpisy, dostát svým povinností vyplývajícím z čl. 38 odst. 2 Listiny a z čl. 6 odst. 1 EÚLP. Dojde-li (nejen v důsledku průtahu v řízení) k odcizení dítěte a rodiče, musí být především přijata opatření, jež mohou vést ke sloučení dotyčného rodiče s dítětem a jejichž přijetí je vzhledem k zájmům a právům zúčastněných osob a zejména s ohledem na nejlepší zájem dítěte možné a rozumné.

Z rozhodnutí obou obecných soudů rovněž vyplývá, že v průběhu řízení o svěření nezletilého do péče nebyla přijata žádná mediační, asistenční či jiná opatření, která by vedla k udržení či obnovení vztahu mezi stěžovatelkou a nezletilým. **To však bylo nevyhnutelným důsledkem podaného trestního oznámení.** Ohledně délky řízení o svěření nezletilého do péče Ústavní soud konstatuje, že vzhledem ke komplexnosti případu a podanému trestnímu oznámení **nelze řízení před obecnými soudy v souhrnné délce necelých tří let považovat za nepřiměřenou.**“